HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

THE ABBASID ERA: THE GOLDEN AGE OF ARABIC LITERATURE

Orifxonova Soliha Davronjon qizi
Alfraganus universiteti talabasi

Raximjanov Masrur Nugmanovich
Ilmiy rahbar: v.b.dot.PhD
UDK: 821.411.21.09 | ISSN: 2181-XXXX

Abstract: This article comprehensively examines the literary, cultural, and scientific achievements of the Abbasid Caliphate (750–1258), widely regarded as the golden age of Arabic literature. It explores the political and social foundations of the Abbasid era, the role of Baghdad as the cultural capital of the Islamic world, and the significance of the Bayt al-Hikma (House of Wisdom) as a major center of scholarship. Particular attention is given to the literary legacy of eminent poets such as Al-Mutanabbi, Abu Nuwas, and Abu Tammam, as well as to the development of Arabic prose and the prominent place of One Thousand and One Nights in world literature. The article also analyzes the influence of the Abbasid period on the scientific and literary development of Central Asia, the culture of manuscript production, and the translation movement. This study is intended for students, researchers, lecturers, and specialists in Arabic literature and Oriental studies.

Keywords: Abbasid Caliphate, Arabic literature, Baghdad, Bayt al-Hikma (House of Wisdom), Al-Mutanabbi, Abu Nuwas, Abu Tammam, qasida, One Thousand and One Nights, translation movement, Golden Age.

ABBoSIYLAR DAVRI — ARAB ADABIYOTINING OLTIN ASRI

Annotatsiya: Ushbu maqolada arab adabiyotining eng yorqin davri — Abbosiylar xalifaligi (750-1258) davrining adabiy, madaniy va ilmiy yutuqlari keng ko'lamda tadqiq etiladi. Maqola Abbosiylar davrining siyosiy-ijtimoiy zaminini, Bag'dodning madaniy poytaxt sifatidagi rolini, "Bayt ul-Hikma" ilm markazini, shuningdek bu davrning eng buyuk shoirlari va nasrnavis adiblarini qamrab oladi. Al-Mutanabbi, Abu Nuwas, Abu Tammom kabi shoirlarning adabiy merosiga, arab nasrining rivojlanishiga va "Alf Layla va Layla" to'plamining jahon adabiyotidagi o'rniga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada shuningdek Abbosiylar davrining O'rta Osiyo ilm-fani va adabiyotiga ta'siri, qo‘lyozmalar madaniyati va tarjima harakati ham tahlil qilinadi. Tadqiqot arab adabiyoti tarixini o'rganuvchi talabalar, o'qituvchilar va sharqshunoslar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: Abbosiylar xalifaligi, arab adabiyoti, Bag'dod, Bayt ul-Hikma, al-Mutanabbi, Abu Nuwas, qasida, "Alf Layla va Layla", tarjima harakati, oltin asr.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Kirish. Arab adabiyoti tarixida Abbosiylar xalifaligi davri (milodiy 750-1258-yillar) alohida o'rin tutadi. Bu davrni tadqiqotchilar arab adabiyoti va madaniyatining "oltin asri" deb atashadi, chunki siyosiy barqarorlik, iqtisodiy farovonlik va madaniy ochiqlik natijasida she'riyat, nasr, falsafa, ilm-fan va san'at misli ko'rilmagan darajada gullab-yashnadi. Abbosiylar xalifaligining poytaxti Bag'dod shahari o'sha davr dunyosining eng yirik, eng qo‘shni, eng obod shahriga aylandi va Sharq va G'arb o'rtasidagi madaniy ko'prik vazifasini o'tadi.

Ushbu davrning ahamiyati nafaqat miqdoriy ko'rsatkichlarda — yaratilgan asarlar soni, tarjima qilingan kitoblar hajmida — balki sifatiy o'zgarishlarda ham namoyon bo'ldi. Arab she'riyati yangi mavzular, yangi obrazlar va yangi shakllarni qabul qildi. Nasr adabiyoti mustaqil janr sifatida shakllanib, o'z qonun-qoidalarini yaratdi. Ilmiy adabiyot arab tilida yozila boshlanib, bu til fan tili sifatida jahon miqyosida tan olindi.

Abbosiylar Xalifaligining Siyosiy va Madaniy Zamin. 750-yilda Umaviylar sulolasini ag'darib, hokimiyatni qo'lga olgan Abbosiylar arab adabiyoti va madaniyatining rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratdi. Ikkinchi abbosiy xalifa al-Mansur (754-775) tomonidan qurilgan Bag'dod shahri, "Madinat us-Salom" (Tinchlik shahri) nomi bilan mashhur bo'lib, tez orada million aholiga ega bo'lgan jahonning eng katta shaharlaridan biriga aylandi. Dunyo bo'ylab savdogarlar, olimlar, shoirlar va hunarmandlar bu shaharga to'planib keldi.

Xalifalar saroyi madaniy hayotning markazi bo'lib, unda shoirlar, olimlar va musiqachilar doimo hozir bo'lgan. Xalifalar tomonidan ko'rsatiladigan moddiy va ma'naviy ko'mak — iqto', in'om va unvonlar — ziyolilarni saroyga jalb etdi va ijodiy faoliyatni rag'batlantirdi. Xalifa Horun ur-Rashid (786-809) va uning o'g'li al-Ma'mun (813-833) davrlari bu jihatdan ayniqsa samarali bo'ldi: ular saroyda doimiy ravishda adabiy suhbatlar, mushaira va ilmiy bahslar o'tkazdilar.

Bayt ul-Hikma — Bilim Markazi. Al-Ma'mun xalifaligi davrida tashkil etilgan "Bayt ul-Hikma" (Donishmandlik uyi) Abbosiylar davrining eng buyuk madaniy yutuqlaridan biri hisoblanadi. Bu muassasa kutubxona, tarjima markazi va ilmiy akademiyani birlashtirib, jahon ilm-fanining ko'p asrlik yutuqlarini arab tiliga o'girish va saqlab qolish vazifasini bajardi. Yunon, hind, fors, suriyacha va qadimgi misrliklar tomonidan yozilgan asarlar arab tiliga tarjima qilindi. Aflotun, Arastu, Ptolemey, Galen, Arximed asarlarining arab tarjimasida saqlanib qolishi tufayli bu merosi insoniyatga yetib keldi.

Bayt ul-Hikmada matematika, astronomiya, tibbiyot, falsafa, kimyo va geografiya sohalari bo'yicha tadqiqotlar olib borildi. Al-Xorazmiy bu yerda algebra fanining asosini yaratdi; al-Kindiy arab falsafasining otasi degan unvonga sazovor bo'ldi; Hunayn ibn Ishoq tibbiy asarlarni tarjima qildi va o'z davri eng ko'zga ko'ringan tabiblaridan biriga aylandi. Bayt ul-Hikma nafaqat Abbosiylar davrining, balki O'rta asrlar islom sivilizatsiyasining ramziy belgisiga aylandi.

Abbosiylar Davri She'riyati. She'riyat Abbosiylar davrida yangi bosqichga ko'tarildi. Johiliyya davrining qabila she'riyatidan farqli o'laroq, Abbosiylar davri she'riyati shahar hayoti, saroy muhiti, kosmopolit madaniyat va shaxsiy his-tuyg'ularni aks ettirishga moslashdi. Mavzular doirasi kengaydi: maishiy hayot, shahar ko'rinishlari, musiqa, may, ishq-muhabbat, falsafiy mulohazalar she'riyatning asosiy ob'ektlariga aylandi.

Al-Mutanabbi — She'riyat Sultoni. Abu at-Tayyib Ahmad ibn al-Husayn al-Mutanabbi (915-965) arab she'riyatining eng buyuk namoyandasi sifatida e'tirof etiladi. Uning laqabi "al-Mutanabbi" ("o'zini payg'ambar deb da'vo qiluvchi") bo'lib, bu lavhni yosh chog'idagi qisqa muddatli inqilobiy faoliyatida paydo bo'lgan. Biroq u keyinchalik saroy shoiriga aylandi va Hamdaniylar hukmdori Sayf ud-Davla qo'l ostida ijodining eng sermahsul davrini o'tkazdi. Al-Mutanabbi'ning maqtov she'rlari (panegyriklar) arab adabiyotining oltin fondiga kirgan.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Al-Mutanabbi'ning she'rlarida hayot falsafasi, ulug'lik haqidagi tushunchalar, vatan tuyg'usi va insoniy qadr-qimmat mavzulari bosh o'rin egallaydi. Uning ko'plab misralari arab tilidagi maqollarga aylangan va bugungi kunda ham tirik. Mashhur misralaridan biri: "Men bilaman, ammo menga bilimim qo'l bermaydi, chunki bilimim boshqalarga ham ma'lum" — falsafiy teranlik va ifoda go'zalligi jihatidan tengi yo'qdir.

Al-Hasan ibn Hani' al-Hakami, Abu Nuwas (756-814) nomi bilan mashhur bo'lgan shoir Abbosiylar davrining eng o'ziga xos va jangovar ijodkorlaridan biridir. U an'anaviy she'riyatga qarshi chiqib, may va ishq haqidagi she'rlarni (khamriyyat va ghazal) bosh janr sifatida tanladi. Abu Nuwas Xalifa Horun ur-Rashidning saroyida yashab, unga bag'ishlangan ko'plab she'rlar yozdi. "Ming bir kecha" ertaklarida ham Abu Nuwas timsolida quvnoq va aqliy shoirning obrazi yaratilgan.

Abu Tammom (788-845) o'zining she'riy antologiyasi "Hamosa" bilan mashhur bo'ldi. Bu to'plam turli davrlarning eng yaxshi she'rlarini jamlagan va arab adabiyotining klassik namunasi hisoblanadi. Uning shogirdi Buhturiy esa (820-897) go'zal ifoda va musiqiy ohangdorlik bilan ajralib turuvchi she'rlar yozdi. Bu ikki shoir yangi she'riy yo'nalish — "Muhdathun" (novatorlar) maktabining asoschilari sifatida tarixga kirdi.

Arab Nasri va "Alf Layla va Layla" Abbosiylar davrida arab nasri she'riyat bilan bir qatorda mustaqil adabiy janr sifatida shakllandi. Ibn al-Muqaffa' (724-759) fors tilidan "Kalila va Dimna"ni arab tiliga tarjima qilib, arab badiyiy nasrining asosini yaratdi. Uning tarjimasi asl nusxadan ko'ra boyroq va go'zalroq deb hisoblanadi. Jahiz (776-869) esa o'zining hajviy va ilmiy nasriy asarlari bilan arab prose an'anasini rivojlantirdi: "Kitob al-Buhalo" (Baxillar kitobi) uning eng mashhur asaridir.

"Alf Layla va Layla" ("Ming bir kecha") Abbosiylar davri nasriy merosining eng yorqin namunasi va dunyoga mashhur asaridir. Hind, fors va arab xalq ertaklaridan tuzilgan bu to'plam Shahrazod va Shahriyor obrazlari orqali insoniy zukkolik, latofat va hayotga muhabbatni ulug'laydi. Sindbad, Aladdin, Ali Baba kabi qahramonlar keyinchalik G'arb adabiyoti va madaniyatiga o'tib, butun insoniyat tasavvurining bir qismiga aylandi.

Maqoma janri — qofiyali va muallaq nasrning o'ziga xos shakli — ham Abbosiylar davrida yaratildi. Al-Hamadhoniy (969-1007) bu janrning asoschisi hisoblanib, uning maqomalari sud muhiti va ziyoli hayotini tasvirlaydi. Keyinchalik al-Haririy (1054-1122) maqoma janrini yanada takomillashtirdi va uning 50 ta maqomasi arab nasrining klassik namunalariga aylandi.

Abbosiylar Davri va O'rta Osiyo**.** O'rta Osiyo — Movarounnahr o'lkasi — Abbosiylar madaniy hayotida alohida o'rin egallaydi. Xorasmiy, Farg'oniy, Forobiy, Ibn Sino kabi buyuk allomalar aynan shu zamindan yetishib chiqdi va arab tilida ijod qilib, jahon ilm-faniga ulkan hissa qo'shdi. Muhammad al-Xorazmiy (780-850) algebra, astronomiya va arifmetika sohasida asosiy kashfiyotlar qildi; uning "Kitob al-mukhtasar fi hisob al-jabr wa'l-muqabala" asari algebraning asoschisi sifatida tan olindi.

Al-Farg'oniy (800-870) astronomiya sohasida asosiy asarlar yozdi va uning asarlari Yevropa universitetlarida yuzlab yil davomida o'qitildi. Abu Nasr al-Forobiy (872-950) Arastu asarlarini sharhlab, "ikkinchi muallim" unvoniga sazovor bo'ldi va islom falsafasini yangi bosqichga ko'tardi. Bu allomalarning barchasi arab tilida ijod qildi va Bag'dod ilmiy muhiti bilan chambarchas bog'liq edi. Abbosiylar davri O'rta Osiyoning ilmiy va madaniy salohiyatini jahon miqyosida namoyon etdi.

Xulosa

Abbosiylar xalifaligi davri arab adabiyoti va madaniyatining eng yuksak nuqtasini ifodalaydi. Bu davrda she'riyat, nasr, tarjima va ilm-fan bir-birini boyitib, sivilizatsiyaning kompleks gullashini ta'minladi. Al-Mutanabbi, Abu Nuwas, Abu Tammom kabi shoirlar arab she'riyatini yangi yuqorilikka olib chiqdi; Ibn al-Muqaffa', Jahiz, al-Hamadhoniy kabi nasrnavislar arab nasrining poydevorini

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

yaratdi; Bayt ul-Hikma esa insoniyatning ilmiy merosini saqlab, boyitib, kelajak avlodlarga meros qoldirdi.

Bu davrning ahamiyati bugungi kunda ham saqlanib qolmoqda. Arab adabiyotining oltin asri jahon madaniyatiga beqiyos ta'sir ko'rsatib, G'arb Uyg'onish davriga ilmiy va madaniy asosni tayyorladi. O'rta Osiyo allomalari — al-Xorazmiy, al-Farg'oniy, Ibn Sino — Abbosiylar ilmiy muhitining tarkibiy qismi bo'lib, ularning merosi bugungi texnologiyalar va tibbiyotda ham o'z aksini topmoqda. Xulosa qilib aytganda, Abbosiylar davri faqat arab xalqining emas, balki butun insoniyat sivilizatsiyasining mushtarak merosi hisoblanadi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Brockelmann, C. (1898). Geschichte der arabischen Litteratur. Veymar: Felber. (Arabcha adabiyot tarixi)
2. Khalidi, T. (1994). Arabic Historical Thought in the Classical Period. Kembrij: Cambridge University Press.
3. Xolmatov, A. (2020). Arab klassik adabiyoti tarixi. Toshkent: O'zMU nashri.
4. Yusupov, N. (2017). Sharq adabiyoti: Abbosiylar davri. Samarqand: SamDU nashri.
5. Mirzayev, S. (2019). Arab-islom madaniyati va O'rta Osiyo. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Zehiroğlu, A.M. (2015). Abbasi Dönemi Arap Edebiyatı. Istanbul: Çizgi Kitabevi.